

In *Geografie* januari 2011 schreef Jan Werner over de grootscheepse catalogisering, reiniging en restauratie van de atlas. Hij belicht in deze reeks enkele kaarten.

Het Gooi

Jan Werner

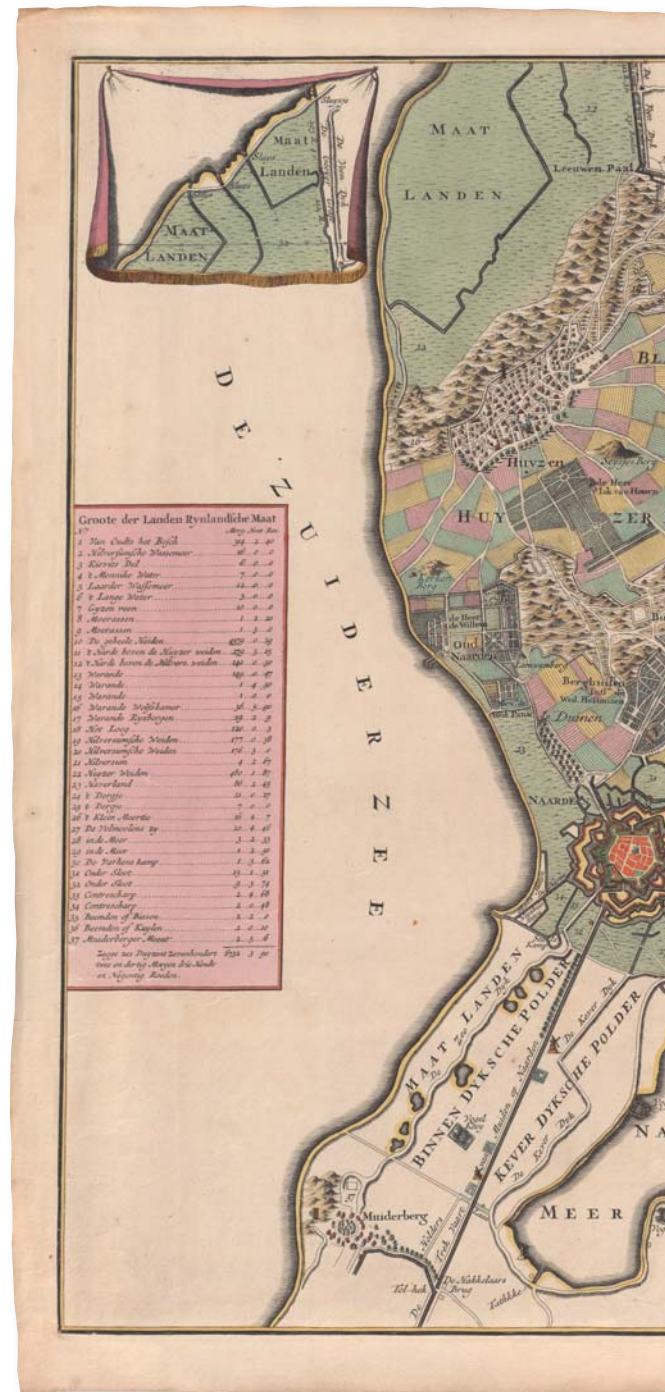
Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam

Het Gooi bestond in het verleden grotendeels uit arme en onvruchtbare zandgronden, een engenslandschap van akkers, gemeenschappelijke weiden en uitgestrekte woeste heidegronden op een uitloper van een stuwwal uit de voorlaatste ijstijd, de Utrechtse Heuvelrug. Het gebied kwam in 1280 in handen van Floris V die het kocht van een vrouwenklooster in Elten, dat het in de 10^e eeuw geschonken had gekregen van graaf Wichman IV van Hamaland. Daarmee was het een merkwaardig uitsteeksel van Holland geworden, wat bijdroeg aan conflicten met het aangrenzende Sticht van Utrecht. Vanwege de hardnekkige grenskwesties bestaan er enkele heel oude kaarten van het Gooi. Het exemplaar dat in 1472 werd getekend, is een van de oudst bekende uit de Nederlandse cartografie. Het diende als leidraad bij besprekingen over de grens tussen Utrecht en het Hollandse Gooi. Dat gold mogelijk ook voor de zogenoemde *Ronde kaart van het Gooi* door Goert de Greef of Jan de Pape, een handschrift uit circa 1525. Ook Lucas Jansz Sinck, stadslantermeter van Amsterdam, die het uitbreidingsplan voor de Jordaan in 1612 maakte, vervaardigde in 1619 een kaart van het Gooi op een schaal van circa 1:19.000, wéér naar aanleiding van de slepende grenskwestie.

Om het vruchtgebruik van de meenten en heidegronden inzichtelijk te maken, liet het stadsbestuur van Naarden in 1709 een grootschalige handschriftkaart vervaardigen door de Hollandse landmeter Justus van Broeckhuysen. Daarop baseerde Maurits Walraven, stadslantermeter van Amsterdam, in 1723 zijn *Goylandt, met de nieuwe limietschijding tussen Goijlandt en het Sticht van Utrecht*, zoals overeengekomen in een conventie van 14 juli 1719. Ook dit waren unieke handschriftkaarten, zij het dat van de laatste meer versies bestaan. Tot dan toe lieten de commerciële kaartuitgevers in Amsterdam de streek links liggen.

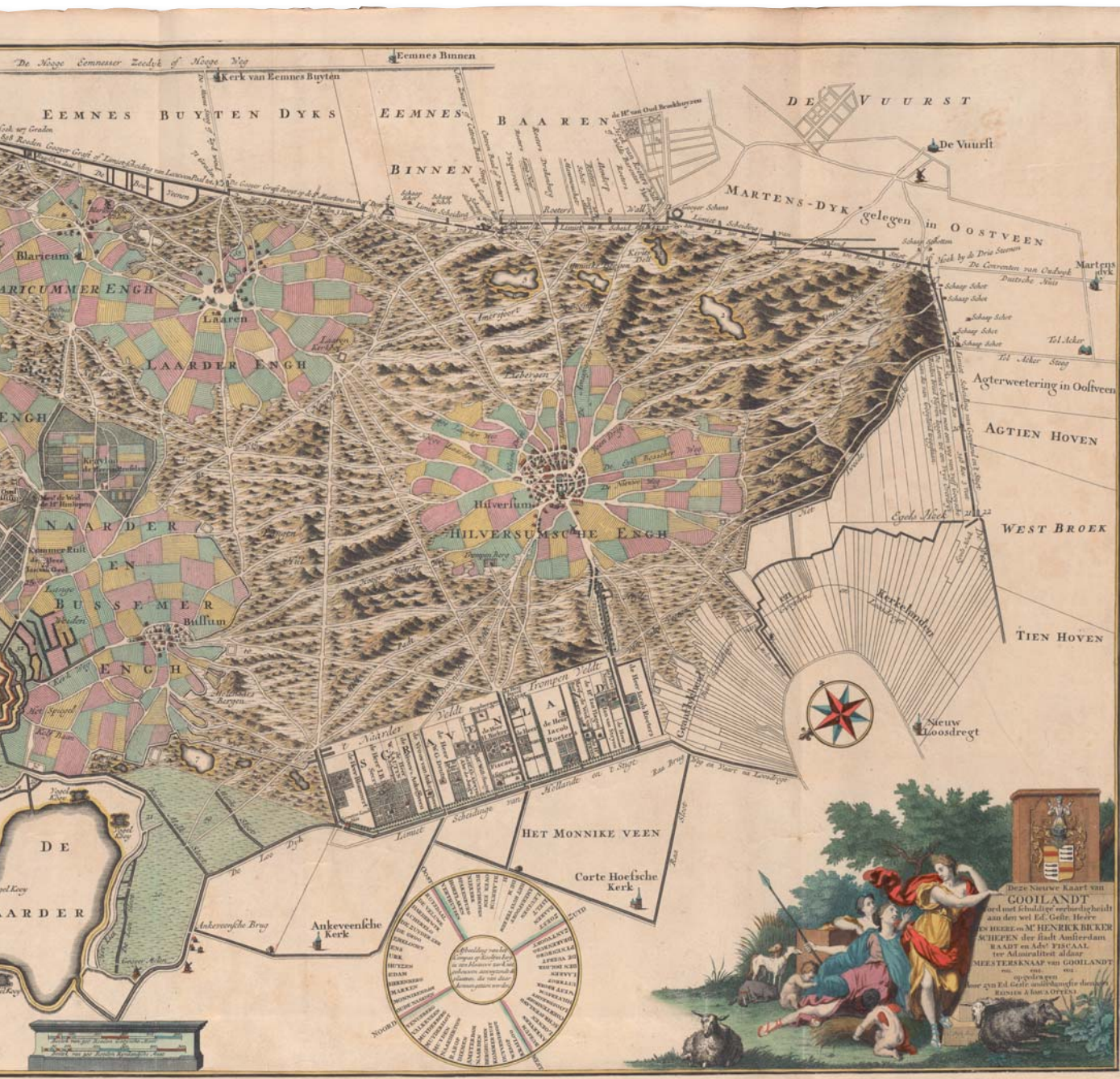
Toch begon in de loop van de 17^e eeuw de ondergeschoven positie van het Gooi te veranderen. Door de trekvaart naar Muider en Naarden waren het Gooi en de Vechtstreek iets dichterbij Amsterdam komen te liggen. Vooral 's-Graveland, op de grens van zand en veen, bleek in trek bij gefortuneerde Amsterdammers. Notabelen als Cornelis Tromp, Jacob Roeters, Hendrik Bicker en later ook de familie Six bouwden er hun zomerresidenties.

De eerste gedrukte kaart van het Gooi, van de Amsterdamse tekenaar, graveur en dichter Hendrik Post, is het resultaat van deze ontwikkelingen (hier afgebeeld). Hij is gebaseerd op de handschrift-

kaarten van Justus van Broeckhuysen en Maurits Walraven. Nieuw is de nadrukkelijker weergave van 's-Graveland, inclusief de buitenplaatsen en de namen van de toenmalige bewoners. Ook is het oppervlak aan erfgooiersgronden links vermeld. De opdracht aan Hendrik Bicker, schepen van Amsterdam, en de afbeelding van diens familiewapen verklaren mede waarom de tijd rijp geworden was voor een gedrukte overzichtskaart. Bicker bewoonde het buiten Hilverbeek in 's-Graveland, ongeveer in het midden bij de kerk. De firma Ottens, een van de grootste kaartproducenten in Amsterdam op dat moment, verzorgde rond 1740 de productie en distributie.

In het oog springt de grote cirkel die behalve de windstreken ook de plaatsen in de verre omtrek weergeeft. Zo stond die gegrift op

een in 1725 door Bicker op de Tafelberg geplaatste steen. Landschapelijk intrigeert de verdeling in enges en woeste heidegronden, waarvan het reliëf nogal stevig is aangezet. Verder zien we de groen-gekleurde meenten, de gemeenschappelijke weidegronden van de erfgooiers, bij Huizen, Naarden en de Hilversumse Meent ten westen van de buurtschap Bussum. De karakteristieke verkaveling van Loosdrecht, de Ster, waiert om het kompas uit. Een inzetkaartje in de vorm van een hangend doek was nodig om het oostelijkste puntje van de Huizer Meent af te beelden. De weergave van de limietscheiding met Utrecht in dikke zwarte rechte lijnstukken herinnert aan de oorspronkelijke aanzet tot cartografische activiteiten in de regio. •

Het Gooi, kaart vervaardigd door Hendrik Post, uitgave Reinier en Josua Ottens, ca. 1740. Deze nieuwe kaart van Gooilandt word met schuldige eerbiedigheid aan den wel Ed. Gestr. Heere den Heere en Mr. Henrick Bicker schepen der stad Amsterdam raadt en adv. fiscaal ter Admiraliteit aldaar meestersknaap van Gooilandt enz. enz. enz. opgedragen door zyn Ed. Gestr. onderdanigste dienaars Reinier & Josua Ottens/ H. Post fecit. Amsterdam, ca. 1740. Schaal circa 1:26.000. Kopergravure, handgekleurd; 52,5 x 81 cm.